

Zabytki i inne ciekawe obiekty, których nie ma już dziś w Bydgoszczy

1. Kościół św. Idziego

źródło foto: Derenda J., *Piękna stara Bydgoszcz*, t.1, TPMB, 2006

Gdyby istniał byłby dziś najstarszą świątynią w Bydgoszczy. Powstał w połowie XIII w. tj. na długo przed lokacją Bydgoszczy (1346). Pierwotnie była to filia kościoła parafialnego św. Marii Magdaleny w Wyszogrodzie, wówczas silnego grodu kasztelańskiego. Kościół był położony w okolicach dzisiejszego skrzyżowania ulic Kujawskiej, Toruńskiej i Bernardyńskiej. Stał wówczas przy trakcie handlowym z południa na północ, prowadzącym przez Brdę i Wyspę Zamkową. Kościół był wielokrotnie przebudowywany. Pierwotnie był drewniano-murowany, ale po przebudowie w II połowie XIII w. obiekt posiadał już głównie elementy murowane - gotyckie. W obrębie kościoła miały miejsce pochówki, a część współczesnych odkryć wskazuje na średniowieczne groby. W okresie XV-XVIII w. świątynię nazywano „*Matką kościołów bydgoskich*”. W swojej historii wykorzystywany był przez Bernardynów, później służył pensjonariuszom pobliskiego szpitala, następnie opiekowały się nim Klaryski. Gdy w 1834 roku niemieckim katolikom przekazano kościół pojezuicki, świątynia nie była już używana do celów religijnych. W 1879 r. została zburzona i całkowicie zniknęła z krajobrazu miasta.

2. Klasztor Karmelitów

źródło foto: <https://bydgoszcz24.pl/pl>

Sprawadzenie Karmelitów do Bydgoszczy w tradycji wiąże się z osobą św. Jadwigi, która rzekomo w 1397 roku gościła w Bydgoszczy (choć w tej kwestii źródła są niejednoznaczne). Była to trzecia lokacja zakonu po Gdańsku i Krakowie. W 1401 papież Bonifacy IX uznał fundację zakonu, który rozlokował się na ówczesnym Przedmieściu Gdańskim (dziś plac pomiędzy ulicą Mostową a Operą Nova), a zatem - tak, jak nakazywała reguła zakonów kontemplacyjnych - poza obrębem ówczesnego miasta. Centralnym punktem klasztoru był kościół Najświętszej Marii Panny. Pierwsza wzmianka o świątyni pochodzi z 1397 r., a w budowie żarliwie uczestniczyli mieszkańcy bydgoscy. Pierwsza budowla spłonęła podczas najazdów krzyżackich w 1409 r., ale wkrótce została odbudowana.

Klasztorem opiekowało się lokalne rycerstwo i mieszczaństwo. Na przykład klasztor w 1398 roku uzyskał łąkę, w 1399 roku ogród od Mikołaja Szeblonisa i jego matki. W XV wieku zakonnicy pozyskali ziemię we wsi Samsieczno oraz podbydgoskiej wsi Jachcice, którą przejęli wraz z lasem i młynem. Z czasem władzom klasztoru udało się także zgromadzić bogatą bibliotekę. Przy klasztorze działały bractwa religijne skupiające mieszczan bydgoskich, a także ludność z okolicznych wsi i miasteczek. W 1772 r. po przejściu Bydgoszczy pod panowanie pruskie zakonnicy uznali nową władzę, niemniej w czasie powstania kościuszkowskiego klasztor wspierał materialnie cele powstańcze. W 1816 roku w wyniku decyzji władz pruskich przystąpiono do jego likwidacji. Zabudowania klasztoru sprzedano miastu, a wyposażenie rozmieszczono m.in. w innych kościołach bydgoskich. W miejscu kościoła w 1824 roku powstał teatr miejski.

3. Teatr Miejski H.C. Seelinga

źródło foto: <https://pomorska.pl>,

www.mbydgoszcz.pl fot: Piotr Wiszniewski

Tradycja bydgoskich teatrów wiąże się z działalnością edukacyjną kolegium jezuickiego. Już w XVII w. działał tu teatr z widownią na 300 osób. Pierwszy odrębny budynek teatralny powstał na fundamentach kościoła mariackiego sekularyzowanego klasztoru Karmelitów w okolicach dzisiejszej ulicy Mostowej. Ten pierwszy stały budynek teatru istniał w latach 1824-1890. W 1890 obiekt spłonął, a na jego miejscu w 1896 roku wzniesiono nowy, monumentalny budynek Teatru Miejskiego. Autorem projektu był berliński architekt specjalizujący się w budowie reprezentacyjnych budowli teatralnych w Niemczech - Hans Christian Seeling. Notabene Seeling był także twórcą projektów bydgoskich kościołów m.in. świątyni przy placu Kościeleckich. Imponujący wielkością i dekoracyjnym opracowaniem detali obiekt teatru wzniesiono kosztem 450 tys. marek. Widownia mieściła 800 osób. Na inauguracyjnej premierze obecny był - jak wskazują źródła - cesarz Wilhelm II. Obiekt okazał się prawdziwą ozdobą Bydgoszczy i należał do najpiękniejszych budynków teatralnych na ziemiach polskich. Występowały tu zespoły teatralne polskie i niemieckie. Oprócz sztuk teatralnych wystawiano także przedstawienia muzyczne, opery (m.in. cały repertuar R. Wagnera), operetki, koncerty. Podczas wyzwolenia Bydgoszczy obiekt został trafiony pociskiem artyleryjskim w wyniku czego spłonęło jego wnętrze. Mimo, że budowla nadawała się do odbudowy, podjęto decyzję o jej rozbiórce. Po wyburzeniu Teatru Miejskiego sceną zastępczą stał się m.in. pobliski Teatr Kameralny przy ulicy Grodzkiej, który działał do 1988 r. W ostatnich latach został zmodernizowany i w 2021 r. wznowił swoją działalność. W 1949 roku wybudowano nowy gmach teatru przy Parku im. Kochanowskiego. Jest to działający do dziś Teatr Polski im. Hieronima Konieczki.

4. Kościół jezuicki na Starym Rynku

źródło foto: www.mbydgoszcz.pl fot: Piotr Wiszniewski, www.skyscrapercity.com

W 1611 r. w Bydgoszczy zaczęli osiedlać się pierwsi jezuita. Istotną rolę w tym procesie odegrali m.in. bydgoscy mieszczaństwo, którzy obdarzyli zakon dwiema kamienicami w rynku, a z czasem także innymi nieruchomościami. Pozyskane dobra, w tym m.in. fundacja Jerzego Ossolinskiego pozwoliły jezuitom na organizację kolegium. Dochody uzyskiwane z użytkowania dóbr ziemskich przeznaczono na budowę kościoła. Świątynia powstała w połowie XVII w. w zachodniej pierzei bydgoskiego Starego Rynku. Jednak podczas Potopu

Szwedzkiego zabudowania konwentu zostały całkowicie rozgrabione, tak że zakonowi bydgoskiemu groziła nawet likwidacja. Kościół początkowo był budowlą pozbawioną wież. Ich budowę rozpoczęto dopiero po 1650 roku. Obie charakterystyczne wieże ostatecznie zostały ukończone w roku 1695 i szybko stały się rozpoznawalnym symbolem ówczesnej Bydgoszczy. Jezuiti stworzyli ze swojej placówki prężny ośrodek kulturalno-oświatowy. Oprócz szkoły, działał tu profesjonalny teatr, funkcjonowała biblioteka (dwa razy rozgrabiona przez Szwedów). W wyniku kasaty zakonu jezuitów w 1780 r. kościół przeszedł pod zarząd parafialny. W pierwszych miesiącach II wojny światowej niemieckie władze okupacyjne zdecydowały o zburzeniu kościoła. Miejski Urząd Budowlany zlecił prace rozbiórkowe kościoła czterem firmom budowlanym. Trzy z nich nie przyjęły oferty. Ogólne koszty wyburzenia kościoła wyniosły ponad 25 tys. marek. Miasto przejęło cegły do wykorzystania przy innych inwestycjach. Cała operacja rozbiórki trwała przez trzy miesiące w początkach 1940 roku. Jedynym fragmentem zabudowań zakonu jezuitów w Bydgoszczy jest dziś gmach dawnego kolegium jezuickiego przy ul. Jezuickiej, w którym mieszczą się biura Urzędu Miejskiego.

5. Tor Wyścigów Konnych na Małych Kapuściskach

źródło foto: www.kpbc.pl

Ile osób dziś wie, że w międzywojennej Bydgoszczy dział znany w całym regionie tor wyścigów konnych? Oprócz nazw ulic Startowa i Wyścigowa (przy której stała niegdyś drewniana trybuna) nie ma dziś po nim śladu. Tor znajdował się w miejscu dzisiejszych ogródków działkowych przy ulicy Inwalidów. W okresie międzywojennym tereny te nazywano Kapuściskami Małymi. W 1920 roku dzielnica została włączona w granice miasta. Dużo wcześniej na tych terenach działał poligon pruskiego wojska, na którym także urządzano wyścigi konne. Natomiast tor wyścigów konnych z prawdziwego zdarzenia został wytyczony przez Bydgoski Klub Jazdy Konnej w 1925 r. Rok później, w 1926 r, przy udziale władz miejskich i członków towarzystw jeździeckich dokonano jego uroczystego otwarcia. Podobno na uroczystości miał być sam prezydent Ignacy Mościcki. Zawody na bydgoskim torze cieszyły się dużą popularnością. W 1928 r. wybudowano nawet brukowaną drogę od dworca Wschód. Zainteresowanie zawodami było tak duże, że wprowadzono opłaty za miejsca na trybunach. Bliskość terenów leśnych sprawiała, że przyjeżdżano tu nie tylko na wyścigi, ale także na wypoczynek. Wyścigi konne organizowano przy różnych okazjach np. z okazji świąt wojskowych. Większość wydarzeń uświetniały orkiestry wojskowe i cywilne. Organizowano specjalne gonitwy: m.in. Wielką Bydgoską, Wielką bydgoską z przeszkodami, Wielką Kujawską i in. W latach trzydziestych w warunkach kryzysu gospodarczego tor podupadł. W 1932 r. w trybunę uderzył piorun. Trybuna całkowicie spłonęła i nie została odbudowana. Po II wojnie światowej nie odtworzono już toru, a słynne bydgoskie gonitwy odeszły do historii.

Opracował: dr Rafał G. Nowicki

Źródła tekstowe:

Derenda J., Piękna stara Bydgoszcz, t.1, TPMB, 2006

Kuczma R, Wyścigi konne na Kapuściskach Małych [w:] Kalendarz Bydgoski 2007

Zyglewski Z., Z dziejów klasztoru Karmelitów w Bydgoszczy 1398-1816, repozytorium ukw.edu.pl, 2017